

**Конституційно-правові та
теоретичні засади
модернізації українського
парламентаризму в умовах
реалізації європейського
вибору**

У монографії висвітлено доктринальні проблеми парламентаризму як конституційно-правового феномена, концепту, міжнародного стандарту та об'єкту рецепції у конституційному праві. Розглянуто концептуальні конституційні проблеми становлення та розвитку парламентаризму в сучасній Україні у контексті європейського досвіду. Акцентовано увагу на фундаментальних викликах модернізації парламентаризму в Україні з позиції принципів класичного конституціоналізму. Аналізуються дискусійні питання функціонування парламентаризму в умовах різних політичних режимів. Досліджено питання становлення та розвитку парламентського права в Україні. Висвітлюються конституційно-правові аспекти парламентаризму в Україні у контексті цифрової модернізації держави і суспільства. Розглядаються проблеми розвитку парламентаризму в Україні у контексті децентралізації та реформи територіального врядування. Порушуються питання розвитку парламентаризму у фокусі конституційно-правової відповідальності. Досліджено проблеми розвитку парламентаризму в контексті національної ідеї та юридичної доктрини України.

Розрахована на науковців, викладачів, магістрів та студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти, народних депутатів, посадових осіб державної влади, усіх, хто цікавиться проблемами парламентаризму.

Національна академія наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ

Монографія

*До 75-річчя Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

*За редакцією
академіка НАН України,
доктора юридичних наук, професора Ю. С. Шемшученка;
академіка НАПрН України,
доктора юридичних наук, професора О. В. Скрипнюка;
доктора юридичних наук, професора А. Р. Крусаян;
доктора юридичних наук, професора О. В. Батанова*

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ–2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
(Протокол № 3 від 27 лютого 2024 р.)*

Рецензенти:

Барабаш Ю. Г. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, академік-секретар Відділення державно-правових наук і міжнародного права, проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Васильченко О. П. — доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Марцеляк О. В. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

К64 Конституційно-правові та теоретичні засади модернізації українського парламентаризму в умовах реалізації європейського вибору: монографія / за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; академіка НАПрН України О. В. Скрипнюка; доктора юридичних наук, професора А. Р. Крусян; доктора юридичних наук, професора О. В. Батанова. Київ, 2025. 444 с.

ISBN 978-966-667-876-1

У монографії висвітлено доктринальні проблеми парламентаризму як конституційно-правового феномена, концепту, міжнародного стандарту та об'єкту рецесії у конституційному праві. Розглянуто концептуальні конституційні проблеми становлення та розвитку парламентаризму в сучасній Україні у контексті європейського досвіду. Акцентовано увагу на фундаментальних викликах модернізації парламентаризму в Україні з позицій класичного конституціоналізму. Аналізуються дискусійні питання функціонування парламентаризму в умовах різних політичних режимів. Досліджено питання становлення та розвитку парламентського права в Україні. Висвітлюються конституційно-правові аспекти парламентаризму в Україні у контексті цифрової модернізації держави і суспільства. Розглядаються проблеми розвитку парламентаризму в Україні у контексті децентралізації та реформи територіального врядування. Порушуються питання розвитку парламентаризму у фокусі конституційно-правової відповідальності. Досліджено проблеми розвитку парламентаризму в контексті національної ідеї та юридичної доктрини України.

Розрахована на науковців, викладачів, магістрів та студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти, народних депутатів, посадових осіб державної влади, усіх, хто цікавиться проблемами парламентаризму.

*Монографія підготовлена за результатами виконання науково-дослідної теми
«Парламентаризм в Україні: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку»
I кв. 2021 р. — IV кв. 2023 р. (номер держ. реєстр. 0112U105261)*

УДК 340.12; 342.4; 342.53; 42.4.01(477:4-6ЄС)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-876-1

© Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В.;
Батанов О. В.; Крусян А. Р. та ін., 2025
© Юрінком Інтер, 2025

Зміст

Передмова	6
-----------------	---

Розділ 1. Концептуальні проблеми парламентаризму

1. Генетичні витоки парламентаризму як конституційно-правового феномену	12
2. Парламентаризм як демократична ідея та традиція	33
3. Парламентаризм як категорія сучасного конституційного права.....	43
4. Парламентаризм як міжнародний стандарт у конституційному праві.....	61
5. Тенденції розвитку парламентаризму в Україні у світлі зарубіжного досвіду.....	75
Висновки	90

Розділ 2. Парламентаризм і український конституціоналізм: теорія та практика співвідношення

1. Парламентаризм та конституціоналізм: теоретико-правове співвідношення	94
2. Формування парламентом нормативної основи сучасного українського конституціоналізму: проблеми теорії та практики.....	99
3. Проблеми конституційних законів в Україні та адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу у контексті розвитку українського конституціоналізму	104
4. Законодавче забезпечення парламентом прав і свобод людини і громадянина в умовах війни у контексті сучасного українського конституціоналізму.....	109
5. Роль парламенту у функціональному механізмі українського конституціоналізму	115
Висновки	122

Розділ 3. Парламентаризм в умовах викликів авторитаризму

Передумови	124
1. Парламентська система та її роль в умовах авторитаризму	124

2. Особливості взаємодії виконавчої та законодавчої влади в авторитарних системах.....	132
3. Парламентські системи під тиском авторитаризму: виклики для демократії	152

Розділ 4. Концептуальні проблеми парламентаризму у контексті діяльності Європейського Парламенту: генезис, інституціоналізація та роль у трансформації сучасної Європи

Передумови	166
1. Еволюція Європарламенту: від дорадчого органу до законодавця.....	171
2. Повноваження Європейського парламенту	199
3. Перспективи розвитку Європарламенту: третій тип парламенту чи парламентаризація?	221

Розділ 5. Парламентаризм та проблеми формування парламентського права в Україні

Передумови	242
1. Концептуальні проблеми визначення поняття парламентського права.....	243
2. Місце парламентського права у системі права України	251
3. Предмет, метод, принципи парламентського права	256
4. Джерела парламентського права	262

Розділ 6. Парламентаризм у контексті конституційно-правової відповідальності

1. Концептуалізація проблем сучасного парламентаризму у контексті конституційно-правової відповідальності	272
2. Парламентаризм та проблеми конституційно-правової відповідальності парламенту	278
3. Парламентаризм та проблеми конституційно-правової відповідальності депутатів парламенту	288
4. Парламентаризм та проблеми конституційно-правової відповідальності політичних партій.....	303

**Розділ 7. Парламентаризм в Україні у контексті
цифрової модернізації держави і суспільства:
конституційно-правові аспекти**

1. Парламентаризм і розвиток електронної демократії 324
2. Електронний парламент: поняття, сутність..... 334
3. Формування електронного парламенту як тенденція
підвищення ефективності інституціональної
спроможності Верховної Ради України..... 342

**Розділ 8. Проблеми розвитку парламентаризму в Україні
у контексті децентралізації та реформи територіального
врядування**

- Передумови 354
1. Історико-правові аспекти парламентського забезпечення
територіального врядування, децентралізації
публічної влади..... 354
 2. Сучасний стан парламентського виміру децентралізації
публічної влади, територіального врядування
та його ре-централізації..... 366
 3. Конституційно-правові аспекти парламентського,
інституційного та законодавчого забезпечення
реформування територіального врядування 387

**Розділ 9. Проблеми розвитку парламентаризму
в контексті національної ідеї та юридичної доктрини
України**

- Передумови 410
1. Методологічні основи юридичної доктрини України.
Теоретична основа..... 413
 2. Реалізація національної ідеї в юридичній
доктрині України 421
 3. Проблеми конституювання публічної влади в Україні
на засадах її єдності. Методологічний аспект..... 431
 4. Юридична доктрина про розвиток парламентаризму
в контексті національної ідеї України.
Концептуальні основи парламентської реформи 440

Передмова

Представлене на суд читача дослідження присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва та демократичної модернізації української державності проблемам становлення, сучасного існування та перспективам розвитку української моделі парламентаризму. Адже, прийняття Конституції України не тільки засвідчило правове оформлення нових політичних, економічних і духовних реалій держави і суспільства, а й обумовило приєднання України до європейських демократичних цінностей конституційного рівня, фундаментальне та системоутворююче значення серед яких займає доктрина та практика парламентаризму.

Колосальне значення парламентаризму як політико-правової теорії та конституційно-правової практики визначається його нерозривним зв'язком із ціннісними, інституційними та функціональними ознаками конституціоналізму та сучасної української державності. Як у доктринальному, так і прикладному значенні, парламентаризм є втіленням парламентського права у його динаміці.

Слід констатувати, що незважаючи на активізацію дослідження феномену парламентаризму, в сучасній конституційно-правовій науці ми не знаходимо ні оптимальних дефінітивних визначень, ні єдності концептуальних підходів до з'ясування природи, змісту та сутності парламентаризму, його системи, інституційної та функціонально-телеологічної характеристики, співвідношення його елементів з правом, державою, демократією, політикою, громадянським суспільством, територіальними громадами, економікою, інформацією, культурою, національною безпекою та обороною тощо.

Широта та багатогранність феномену сучасного парламентаризму детермінує існування різних суджень та концепцій конституційного праворозуміння, коли деякі вважають його зміцненням конституційної державності за рахунок посилення інституційної та функціональної ролі парламенту, другі пов'язують парламентаризм з ідеалами представницької демократії та формами реалізації народного суверенітету, треті уявляють його у контексті генезису Конституції, конституційних цінностей та конституційних ідей, четверті — аналізують проблеми парламентаризації держави і суспільства у фокусі відповідального правління тощо. Іншими словами, багатовимірний характер сучасного парламентаризму та полярність думок, яка

супроводжує становлення його доктрини, дозволяють будь-якій зацікавленій стороні знайти або привабливе, або відштовхуюче у тому, що вона хотіла б побачити у цьому складному та багатогранному феномені сучасної політики та права.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність вивчення конституційно-правових та теоретичних аспектів проблематики модернізації українського парламентаризму в умовах реалізації європейського вибору.

Не можна не звернути увагу на недостатню розробленість в науці конституційного права багатьох теоретичних питань, пов'язаних із визначенням поняття сучасного парламентаризму, його місця в системі категорій конституційного права, а також нормативно-правовою регламентацією та реалізацією на практиці принципів сучасного парламентаризму. Особливо бракує досліджень, які висвітлюють дані питання у порівняльному аспекті, у контексті становлення конституціоналізму у країнах західної демократії з точки зору модернізації українського парламентаризму в умовах реалізації європейського вибору.

Ґрунтового осмислення потребують не тільки загальні проблеми парламентаризму, його генезису, інституційних засад, функцій, тенденцій розвитку тощо. Сьогодення вимагає усебічного концептуального аналізу тієї системи правових норм, яку у сучасній доктрині парламентаризму прийнято йменувати як парламентське право. Йдеться про необхідність дослідження актуальних питань парламентського права як підгалузі сучасного конституційного права, його ціннісних основ, джерел, системи інститутів парламентської демократії та конституційно-правових норм, які регламентують процес парламентської діяльності та щільно пов'язані з нею організаційні відносини тощо. Системність та правова визначеність регламентації цих відносин визначає не лише значення, роль та функції парламенту у конституційному механізмі державної влади як представницького та законодавчого органу, а виступає гарантією поділу державної влади та в цілому правовою основою сучасного парламентаризму.

Підготовлена колективом науковців Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України книга значною мірою відкликається на злободенні питання конституційно-правової теорії та практики, заповнює прогалини у наукових дослідженнях проблем сучасного українського парламентаризму та вносить оригінальні пропозиції для практики парламентського будівництва. Адже

позитивними рисами дослідження є не лише пошуковий характер питань, які ставились і розглядалися, а й принципова орієнтація його на нагальні потреби розвитку парламентаризму у фокусі загальних проблем зміцнення української державності, удосконалення законодавства на міцній науковій основі та відповідно до вимог Конституції України у контексті позитивного європейського досвіду.

У книзі досліджуються актуальні проблеми й особливості формування української моделі парламентаризму, закономірності її функціонування, тенденції розвитку з урахуванням сучасних умов та викликів конституційно-правової практики.

Представлене дослідження проведене у рамках тієї проблематики, яку розробляє відділ конституційного права та місцевого самоврядування колективом науковців Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України протягом багатьох років. Свідченням тому є, зокрема, видання у 1999 році під егідою Інституту монографії «Український парламентаризм: минуле і сучасне»¹. У цій монографії, зокрема, було висвітлено сутність і значення парламентаризму, розкрито його витоки, особливості становлення і розвитку представницьких органів державної влади в Україні. Показано організаційні засади, форми і методи діяльності Верховної Ради України в тогочасний період тощо.

Втім, недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів щодо питання аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, а також інституційних та функціонально-телеологічних компонентів вітчизняної моделі парламентаризму та парламентського права свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Ґрунтовне вивчення цієї матерії має не лише теоретико-пізнавальне, але і яскраво виражене прикладне значення, даючи змогу здійснювати пошук ідей та механізмів щодо вирішення питання удосконалення конституційного законодавства в Україні.

Досягнення вказаної мети обумовило постановку та послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

- висвітлення концептуальних проблем парламентаризму;

¹ Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.

- дослідження проблем парламентаризму в системі сучасного конституціоналізму;
- розкриття проблем функціонування парламентаризму в умовах викликів та загроз авторитаризму;
- концептуалізації проблем парламентаризму у контексті діяльності Європейського Парламенту, його генезису, інституціоналізації та ролі у трансформації сучасної Європи;
- концептуалізації проблем сучасного парламентаризму у контексті формування парламентського права в Україні;
- аналізу проблем парламентаризму у фокусі застосування мір конституційно-правової відповідальності;
- дослідження парламентаризму в контексті цифрової модернізації держави і суспільства;
- дослідження проблем розвитку парламентаризму у контексті децентралізації та реформи територіального врядування;
- концептуалізації шляхів розвитку парламентаризму в контексті національної ідеї та юридичної доктрини України тощо.

У підготовці даної монографії взяли участь вчені-правознавці, які займалися не лише теоретичними проблемами парламентаризму, а й багато років свого життя віддали практичній роботі у сфері парламентського права, законотворення та законодавчої експертизи. Адже поряд з розвитком теоретичних засад парламентаризму, представницької демократії та законодавчої влади, Інститут завжди брав та продовжує брати участь у підготовці нормативно-правових актів, що регулюють ті чи інші сторони парламентської діяльності. Зокрема, останніми роками науковий потенціал Інституту був витребуваний у зв'язку з діяльністю Конституційної Асамблеї при Президентові України (2011 — 2014), Конституційної Комісії при Президентові України (2015 — 2019), Комісії з питань правової реформи при Президентові України (2019 — до с. д.). Також дослідницькі напрацювання Інституту обумовили його співробітництво з парламентськими структурами, насамперед комітетами Верховної Ради України, Головним юридичним та Науково-експертним управліннями Верховної Ради України, Дослідницькою службою Верховної Ради України тощо.

Науковий профіль Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України дозволяє йому багато років здійснювати порівняльні дослідження у сфері парламентського права зарубіжних країн, вивчати проблеми рецепції міжнародних стандартів парламентаризму та світового парламентського досвіду.

Багато років в Інституті функціонує Центр теоретичних проблем законотворчості, основним завданням якого є розробка наукової теорії законодавчого процесу, фундаментальні та прикладні дослідження проблем законодавчого процесу в Україні, участь у формуванні методологічних засад законодавчої діяльності, у виробленні концепції розвитку законодавства та у розробці теоретичних проблем парламентаризму і парламентської реформи в Україні тощо.

Усе це дало можливість авторському колективу широко висвітлити комплекс проблем, що стосуються парламентаризму та парламентського права в Україні. У книзі сформульовано чимало пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення парламентського законодавства та практики його застосування. Це особливо важливо в сучасний період реалізації Конституції України в умовах дії воєнного стану, викликів російсько-української війни, а також послідовної реалізації євроінтеграційного курсу України, що обумовлюють необхідність вдосконалення діяльності Верховної Ради України, механізму реалізації її функцій та повноважень, оптимізації та раціоналізації парламентських процедур тощо.

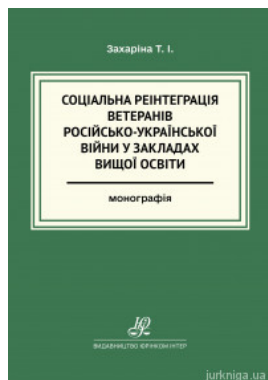
Монографію підготував авторський колектив у складі: акад. НАН України, д. ю. н., проф. *Ю. С. Шемшученко* — Передмова; д. ю. н., проф. *О. В. Батанов* — Розділ 1; акад. НАПрН України, д. ю. н., проф. *О. В. Скрипнюк* — Розділ 2 (у співавторстві з д. ю. н., проф. *А. Р. Крусян*); д. ю. н., проф. *А. Р. Крусян* — Розділ 2 (у співавторстві з акад. НАПрН України, д. ю. н., проф. *О. В. Скрипнюком*); к. ю. н. *О. О. Скрипнюк* — Розділ 3; д. політ. н. *О. М. Стойко* — Розділ 4; к. ю. н., доц. *Н. Л. Омельченко* — Розділ 5; к. ю. н. *Н. М. Батанова* — Розділ 6; к. ю. н., доц. *Т. А. Костецька* — Розділ 7; к. ю. н., доц. *М. О. Пухтинський* — Розділ 8; д. ю. н., проф. *О. І. Ющик* — Розділ 9 (у співавторстві з член-кореспондентом НАПрН України, д. ю. н. *М. О. Теплюком*); член-кореспондент НАПрН України, д. ю. н. *М. О. Теплюк* — Розділ 9 (у співавторстві з д. ю. н., проф. *О. І. Ющиком*).

Сподіваємось, що вихід у світ цієї книги сприятиме розвитку наукової дискусії щодо перспектив розвитку парламентаризму, парламентського права та парламентської реформи в Україні з метою використання результатів дослідження у діяльності органів державної влади, насамперед, Верховної Ради України, у правотворчій діяльності та практиці законотворення.

Книги, які можуть вас зацікавити

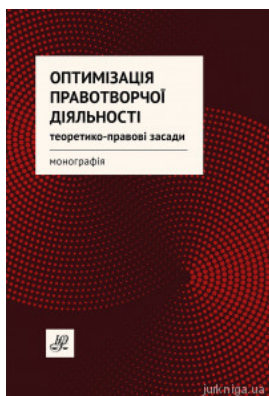
Теорія муніципального права

Соціальна реінтеграція ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти

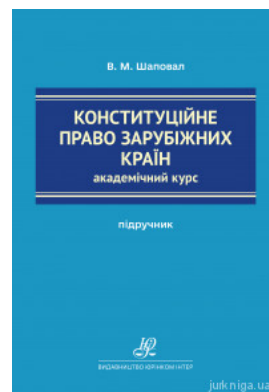
Нариси до судового права

Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-правові засади

Рішення Європейського суду з прав людини в кримінальних справах. Захист життя, здоров'я, честі та гідності

Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс. Видання 13-те

Перейти до галузі права
Конституційне право

Перейти на сайт →